

Survey-kysely historiatietoisuuden tutkimisen välineenä

Pilvi Torsti

Artikkelissa pohditaan survey-menetelmää historiatietoisuuden tutkimisen välineenä ja muotona. Tarkemmin perehdytään 1990-luvulla tehtyyn yhteiseurooppalaiseen Nuoret ja historia -tutkimukseen sekä parhaillaan meneillään olevaan Historiatietoisuus Suomessa -tutkimushankkeeseen, joiden avulla keskustellaan kyselymenetelmän mahdollisuuksista ja rajoista soveltavassa historia- ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa.

Johdanto

Survey-menetelmää on hyödynnetty yhteiskuntatieteissä 1940-luvulta lähtien. Modernin kyselytutkimuksen ensimmäisenä esimerkkinä pidetään *American Soldier* -tutkimusta, jossa tietoa kerättiin strukturoidulla lomakkeella. Vuosikymmenien aikana surveyn ja muiden kvantitatiivisten menetelmien metodisista mahdollisuuksista ja rajoista yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on keskusteltu laajasti. Myös kyselyn suosio tutkimusmenetelmänä ja sitä kautta esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden mielenkiinto menetelmän osaamista kohtaan on sekin vaihdellut eri aikoina. (Ks. esim. Selkälä 2008, 120; Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 20–22, 49–50.)

Soveltavan historiantutkimuksen ja kasvatustieteen tutkimuksen piirissä kyselymenetelmää on käytetty esimerkiksi historiatietoisuuden tutkimisessa. Historiatietoisuuden käsitteen juuret juontuvat saksalaiseen 1980-luvulla voimistuneeseen historiakeskusteluun, jossa on pohdittu sitä, miten ihmisten historiallinen tieto syntyy ja rakentuu, ja miten nykyisyys ja tulevaisuus ovat osa ihmisten historiallista ajattelua. Empiirinen historiatietoisuuden tutkimus on kehittynyt 1990-luvulta alkaen, mutta edelleen 2000-luvulla tutkijat ovat esittäneet, että kulttuuri- ja yhteiskuntatutkimuksessa vallinnut ”muistiaalto” eli laaja kollektiiviseen muistiin liittyvä tutkimus ei ole juuri ottanut huomioon historian vastaanottamista (Kansteiner 2002, 179–180). Historiatietoisuus-tutkimus vastaa osaltaan tähän haasteeseen, koska siinä päähuomio on nimenomaan historian vastaanotossa. Menetelmällisesti historiatietoisuuden tutkimisessa on hyödynnetty survey-menetelmän ohella haastatteluja (Ks. esim. Ahonen 1998; van den Berg 2007).

Tässä artikkelissa pohdin survey-menetelmää historiatietoisuuden tutkimisen välineenä ja muotona. Hahmotan ensin kyselymenetelmän historiallista kehitystä ja siitä käydyn keskustelun yleispiirteitä sekä historiatietoisuuden käsitteen taustoja. Taustaluvun jälkeen siirryn tarkastelemaan kyselymenetelmän käyttöä historiatietoisuuden tutkimisessa. Tarkemmin perehdyn 1990-luvulla tehtyyn yhteiseurooppalaiseen *Nuoret ja Historia* -tutkimukseen sekä parhaillaan meneillään olevaan *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimushankkeeseen. Tutkimuksessa pyritään selvittämään Suomessa ensimmäistä kertaa koko väestön

tasolla sitä, miten ihmiset menneisyyttä ymmärtävät ja arvottavat ja miten menneisyyskäsitteet heijastuvat näkemyksiin nykyisyydestä ja tulevaisuuden odotuksiin.

Surveyn ja historiatietoisuuden teoriatausta

Survey yhteiskuntatieteissä. – Survey-tutkimusta on paitsi sovellettu laajasti myös tavattu kritisoida yhteiskuntatieteiden piirissä. Laadullisten tutkimusmenetelmien monipuolistuessa ja vallatessa alaa kyselyjä on valitettu liian tilastotieteellisiksi, niiden on todettu tyypistävän kaiken numeroiksi, ja niiden on sanottu käsittelevän ihmisiä deterministisesti ja pinnallisesti kykenemättä tarjoamaan lisäymmärrystä ihmisten toiminnan merkityksistä ja motiiveista. (Esim. De Vaus, 1996 [1985], 220–225; Alkula ym. 1994, 121.) Toisaalta surveyn vahvuutena on mainittu sen tehokkuus ja taloudellisuus silloin, kun kerätään tietoa suuren ihmismäärän asenteista ja mielipiteistä (Alkula ym. 1994, 119).

Survey-kritiikki liittyy laajempaan keskusteluun kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen luonteesta ja eroista (ks. esim. Töttö 2000). Alkula ym. ovat todenneet, kuinka kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät voivat joko täydentää toisiaan tai kilpailla keskenään tutkimusongelmasta ja asiayhteydestä riippuen (Alkula ym. 1994, 13). Esimerkiksi Anna-Maija Lehto (1998) on korostanut sekä kvalitatiivisen että kvantitatiivisen metodologian filosofisen perustan ymmärtämistä, jotta voi ymmärtää mitä jommankumman paradigman valinnasta seuraa. On myös korostettu kvantitatiivisen tutkimuksen rajojen ymmärtämisen tärkeyttä (Alkula ym. 1994, 20–21).

Historiantutkimuksessa 1960-luvulla tapahtuneen niin sanotun suuren käänteen yksi seuraus oli metodisen pluralismin lisääntyminen, joka näkyi yleisesti lisääntyneenä kiinnostuksena metodeihin ja teoriaan. Yhteiskuntatieteelliset menetelmät tulivat osaksi historiantutkimusta muun muassa sillä seurauksella, että kvantitatiivisia menetelmiä ryhdyttiin soveltamaan etenkin talous- ja sosiaalhistorian tutkimukseen. Kyselymenetelmään en ole kuitenkaan historian tutkimuksen alalla törmännyt lukuun ottamatta historiatietoisuustutkimuksia, joita voidaan luonnehtia soveltavaksi historiantutkimukseksi. Muuten historiantutkimuksessa filosofinen keskustelu epistemologiasta ja ontologiasta on keskittynyt lähinnä kysymyksen objektiivisen totuuden mahdollisuudesta historiantutkimuksessa. Kuitenkin, kun on käsitelty historian mahdollisuuksia ja periaatteita tieteenä, ammatilliset käytännöt ovat painottuneet enemmän kuin totuuden ja objektiivisuuden kaltaiset abstraktit käsitteet. (Iggers 1997, 11–12, 18.)

Metodisessa mielessä useat tutkijat ovat kyseenalaistaneet karkean jaottelun kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen todeten, että esimerkiksi aineiston keruun yhteydessä sovelletaan sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista paradigmaa (Creswell 1998, 75; Alasuutari 1999 [1993], 50–54). Pertti Töttö on osaltaan korostanut, kuinka erityyppisten aineistojen käyttöä ei pitäisi sekoittaa keskusteluun tieteen filosofiasta. Filosofinen erottelu selittävän tai ymmärtävän tradition välillä ei ole systemaattisesti yhteydessä metodologiseen erotteluun kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten metodien välillä. Kvantitatiivisia tuloksia voidaan siis lähestyä hermeneuttisesti eli pyrkien selittämään ja ymmärtämään tuloksia esimerkiksi kontekstin avulla eikä kvantitatiivisten menetelmien käyttö toisaalta johda välttämättä positivismiin. (Töttö 2000, 41.)

Creswellin (1998) jaottelun pohjalta olen asian selkeyttämiseksi kehittänyt seuraavan historiantutkimukseen sovelletun esityksen kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen ontologiasta, epistemologiasta, aksiologiasta, retoriikasta ja logiikasta (Taulukko 1; Torsti 2003, 56).

Taulukko 1: Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen historian tutkimuksessa

	<i>Kvalitatiivinen tutkimus</i>	<i>Kvantitatiivinen tutkimus</i>
<i>Ontologia: mikä todellisuus oli/on ollut?</i>	Todellisuus määrittyy kussakin ajassa ja paikassa toimijoiden vuorovaikutuksessa.	On ollut olemassa objektiivinen todellisuus, jota voidaan tutkia. Sosiaaliset suhteet ovat myös olleet olemassa objektiivisesti.
<i>Epistemologia: miten voidaan saavuttaa tietoa menneestä todellisuudesta?</i>	Tutkija tavoittelee tutkimuskohteensa ymmärtämistä hermeneuttisen tulkinnan avulla.	Tutkija tavoittelee ilmiöiden selittämistä mittaamalla ja laskemalla riippuvuuksia.
<i>Aksiologia: mikä on arvojen rooli tutkimuksessa?</i>	Tutkimus ei ole arvovapaata ja tämä tuodaan tutkimuksessa ja sen pohdinnoissa esiin.	Tutkijan arvot ovat erillisiä suhteessa tutkimukseen.
<i>Tutkimuksen retoriikka</i>	Riippuu tutkijan persoonasta.	Perinteinen raportointimuoto, jonka tyyppipiirteitä ovat toisteisuus ja selkeys.
<i>Päätelyn logiikka</i>	Induktiivinen, kategoriat johdetaan tutkimusaineistosta (lähteistä).	Deduktiivinen, käsitteet, teoriat ja hypoteesit a priori.

Kun kyselytutkimusta käytetään historiatietoisuuden tutkimiseen, sekä tieteenfilosofisen että metodisen kahtia jaottelun tarpeettomuus korostuu. Esimerkiksi Tötön (2000) korostus erityyppisten aineistojen käytön ja tieteen filosofisen keskustelun erottelun tärkeydestä tulee samalla hyvin esiin. Aineistojen hankinnan suunnittelussa, esimerkiksi rakennettaessa kysymyksiä, sovelletaan sekä laadullisia että tilastollisia menetelmiä.

Historiatietoisuustutkimuksessa aineiston analyysit tyypillisesti ammentavat molemmista tieteenfilosofisista traditioista eli pyrkivät sekä selittämään että ymmärtämään tuloksia; selittämään tilastoanalyysillä ja ymmärtämään tilastoanalyysien tuloksia hermeneuttisella otteella. (Ks. Torsti 2003, 60.) Alkula, Pöntinen ja Ylöstalo (1994, 21) ovatkin korostaneet, kuinka kvantitatiivisia menetelmiä käytettäessä tutkijan on tunnettava tutkittavien käsitteistö ja kohteena oleva ilmiö hyvin, jotta tuloksien ymmärtäminen ja oikea tulkinta olisi mahdollista. Vehkalahti (2008, 40) on lisäksi painottanut, kuinka sellaiset kvalitatiiviset seikat kuin kulttuuri tai esimerkiksi kieli vaikuttavat kyselytutkimuksen mittauksen luotettavuuteen ja laatuun.

Historiatietoisuus käsitteenä. – Historiatietoisuuden käsitettä ovat kehilleet ja määritelleet etenkin Frankfurtin koulukunnan piirissä vaikuttaneet saksalaistutkijat.[1] 1990-luvulta lähtien käsite on noussut keskeiseksi historian didaktiikan alan keskusteluissa sekä Euroopassa että Pohjois-Amerikassa.[2] Historiatietoisuus viittaa ihmisten ajallisuuteen: ihmisillä on tarve suuntautua ajassa eteenpäin ja taaksepäin ja rakentaa tulevaisuusodotuksensa menneisyyteen ja nykyisyyteen pohjaavien käsityksien kautta.[3] Näin historiatietoisuus on

modernin ajan ilmiö, jonka synnylle on tärkeää 1800- ja 1900-luvulla nopeutunut yhteiskunnallinen muutosvauhti, jonka ansiosta ihmiset tulivat aiempaa voimakkaammin tietoisiksi ajassa tapahtuvasta muutoksesta. Kokemus osoitti, että tilanteet muuttuivat ihmisen elämän aikana ja sitä myöten muutoksen ennustamisesta ja ymmärtämisestä tuli osa ihmiselämän perusolottuvuuksia (esim. Koselleck 1979).

Sirkka Ahonen (1998, 25) on korostanut, että historiatietoisuuskäsitteen taustalla on sosiaalinen konstruktivismi, joka on hallinnut tietoteoriaa viime vuosikymmenet. Historiatietoisuus on prosessi, jossa yhteisöllinen todellisuus saa sisältönsä ja ulottuvuutensa ja ihmiset ovat tuon todellisuuden aktiivisia tekijöitä. Ahonen on painottanut historiatietoisuuden prosessimaisuutta korostamalla, kuinka historiatietoisuudessa menneisyyden ja tulevaisuuden kuvat rakentuvat toistensa vaikutuksesta jatkuvasti uusiksi.

Monet tutkijat ovat korostaneet historiatietoisuuden dynaamisuutta ja sen tarjoamaa mahdollisuutta historian kriittiseen käyttöön. Historiatietoisuutensa avulla ihminen voi murtautua irti perinteestä, koska hän tiedostaa ilmiöiden olevan historiallisen kehityksen tulosta. Tätä kautta hänen on mahdollista pyrkiä muuttamaan vallitsevia ja tulevia oloja. (Ahonen 1998, 25; van den Berg 2007, 35.) Sirkka Ahosen mukaan ”*historiatietoisuuteen kytkettyyn historialliseen identiteettiin on kollektiivista muistia ajallisesti laajempi ilmiö, sillä yhteisön jäsenet samaistuvat paitsi keskenään jakamiinsa menneisyyden kokemuksiin myös yhteisiin tulevaisuuden odotuksiin*”. (Ahonen 1998, 27.) Omassa väitöskirjatutkimuksessani olen määritellyt historiatietoisuutta ja sitä, mitä perinteisesti miellämme akateemiseksi historian tutkimukseksi toteamalla, että historiatietoisuus tarkoittaa historian vastaanottamista, kun taas historian tutkimus tyypillisesti tuottaa käsityksiä menneisyydestä (Torsti 2003, 46, 50).

Survey ja historiatietoisuuden tutkimus

Historian vastaanottoon ja historiatietoisuuteen liittyvä empiirinen tutkimus on kehittynyt viimeisen kahden vuosikymmenen aikana (ks. esim. Angvik & von Borries 1997; Rosenzweig & Thelen 1998). Menetelmällisesti se on hyödyntänyt kyselytutkimuksen traditiota. Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen lähtökohdaksi on aina mittaus. Kyselytutkimuksessa mittaus perustuu lomakkeen kysymyksiin. Lomakekysymyksen tekemisen lähtökohdaksi on olemassa oleva teoria, tutkimustieto, tutkimuskysymys tai oletus jostakin asiasta, tässä tapauksessa historiatietoisuus, jonka rakennetta ja sisältöä halutaan selvittää. Kyselyä tehtäessä käsite operationalisoidaan lomaketasolle eli konkreettiseksi kysymyksiksi. Operationalisointi sisältää tutkimuksen käsitteiden ja teemojen systemaattisen erittelyn ja eri käsitteiden ulottuvuuksien erittelyn. Vasta sitten voidaan rakentaa yksittäisiä kysymyksiä eli osioita. Operationalisointi takaa abstraktin ja konkreettisen, teoreettisen ja empiirisen mahdollisimman hyvän vastaavuuden. Käytännössä tutkijan on usein jaettava abstrakti yläkäsite useiksi pienemmiksi käsitteiksi ja rakennettava niiden avulla mittari, jolla käsitettä voidaan mitata. (Alkula ym. 1994, 75–81; Vehkalahti 2008, 17, 20.)

Kun käytetään esimerkiksi historiatietoisuuden kaltaisen tutkimuskohteen edellyttämiä subjektiivisia asenne- ja arviointikysymyksiä pyritään mukaan valitsemaan useita samaa ulottuvuutta kysyviä osioita. Tällä pyritään aineiston validiuden paranemiseen. Historiatietoisuus Suomessa -tutkimuksen valmisteluseminaarissa professori Seppo Laaksonen huomautti, että toisteisuuden on havaittu ärsyttävän vastaajia, mikä taas saattaa vaikuttaa vastauksien reliabiliteettiin. Niinpä toistoa on käytettävä harkiten ja sen tarkoituksenmukaisuutta on syytä arvioida, kun lomaketta testataan. Eri tutkimuksissa kehitetään tutkimukseen soveltuvia operationalisointimenetelmiä, joiden avulla kysymykset kehitetään ja testataan.

Käsittelen tätä jatkossa historiatietoisuustutkimusten esimerkkien avulla.

Empiirinen historiatietoisuutta koskeva tutkimus voidaan jakaa kahteen ryhmään, kansainväliseen vertailevaan tutkimukseen ja kansallisiin kyselytutkimuksiin. Laajoja kansallisia historiatietoisuus-kyselyjä on viimeisen vuosikymmenen aikana tehty Yhdysvalloissa (Rosenzweig & Thelen 1998), Australiassa (Hamilton & Ashton 2003a) ja Kanadassa (ks. www.canadiansandtheirpast.ca). Näiden kansallisten historiatietoisuuskyselyjen päähuomio on keskittynyt ammatillisen historiantutkimuksen ja ihmisten yksityisten historiakäsityksien ja historian käytön suhteeseen. Amerikkalaiset korostivat tutkimuksensa yhtenä lähtökohtana myös sitä, että aiemmin oli paljon tutkittu kyselymenetelmällä amerikkalaisten tietämättömyyttä, mutta kukaan ei ollut selvittänyt menneisyyteen liittyvää ymmärrystä. Yhteisenä motiivina kaikki tutkimukset ovat korostaneet halua murtautua pois historiaa käsittelevästä eliittikeskustelusta tutkimalla mitä tavalliset ihmiset ajattelevat menneisyydestä (Ks. esim. Rosenzweig & Thelen 1998, 3–4).

Tutkimushanke *Nuoret ja historia* oli ensimmäinen laaja vertaileva kansainvälinen tutkimus, joka tutki historiatietoisuutta eri maissa 1990-luvun jälkipuoliskolla (Angvik & von Borries 1997). Hankkeen lähtökohta oli tutkia historiatietoisuuden käsitettä laajalla empiirisellä aineistolla teoreettis-normatiivisen käsitekehittelyn jälkeen, koska kokeilututkimukset olivat jo osoittaneet, että historiatietoisuus voidaan rakentaa empiirisesti.[4] Noin 30 000 nuorta eri puolilta Eurooppaa vastasi laajaan kyselylomakkeeseen, jolla selvitettiin heidän näkemyksiään menneisyydestä, nykyisyyteen liittyviä mielipiteitä ja tulevaisuuden odotuksia. Yhtenä pääteemana kyselyn laatimisen taustalla oli kysymys, ovatko rakenteet kulttuuri- ja maasidonnaisia vai onko löydettävissä jotain universaaleja struktuureja, joita voidaan kutsua nuorten eurooppalaisten historiatietoisuudeksi. (Angvik & von Borries 1997, 35.)

Nuoret ja historia -tutkimuksessa lomakekysymysten laatimisen teoreettiseksi lähtökohdaksi valittiin erityisesti Jeismanin ja Rüsenin korostama historiatietoisuuden määrittely, jossa keskiössä on menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden ajattelun keskinäisriippuvuus. Kyselyn suunnitteluun osallistuivat kaikkien osallistujamaiden vastaavat tutkijat ja lomake testattiin pilottitutkimuksella. Tutkimuksen loppuraportissa esitetään, että lopullista kyselyä voidaan tarkastella *Nuoret ja Historia* -tutkimuksen hyväksymänä operationalisointuna historiatietoisuuden teoriana. (Angvik & von Borries 1997, 36–37.)

Nuoret ja historia -tutkimuksen lomakekysymykset luotiin menetelmällisesti kuusikohtaisella prosessilla, joka voidaan tiivistää seuraavasti (Angvik & von Borries 1997, 41–47):

- 1) *Harkinta todennäköisistä/uskottavista ulottuvuuksista, elementeistä, käsitteistä, historiatietoisuuden "osista" ja tutkimusalueen teoreettisesta rakenteesta tutkimuskirjallisuuden pohjalta ja tutkimusryhmän piirissä käydyn tieteellisen debatin avulla.*
- 2) *Opiskelijoiden testihaastattelutilanteissa tai vastaavissa esittämien historian tulkintojen ja poliittisten asenteiden operationalisointi ja niiden muuttaminen suljetuiksi kysymyksiksi.*
- 3) *Kysymysten testaus edustavalla tai harkinnanvaraisella valitulla joukolla, jolla testattiin opiskelijoiden ymmärrystä, hyväksyntää ja reaktioita.*
- 4) *Tulosten tarkastaminen tilastoanalyysillä ja pyrkimyksillä tulkita ja selittää löydöksiä.*
- 5) *Kansainvälisen tutkimusryhmän sisäinen keskustelu kysymysten erityisestä sopivuudesta ikäryhmälle sekä yleisestä teoreettisesta relevanssista.*
- 6) *Käännös englannista muihin kieliin ja siihen liittyneet kielentarkastukset.*

Nuoret ja historia -tutkimuksessa korostettiin, että vaikka perusmenetelmäksi valittiin tilastollinen lomaketutkimus, sillä ei haluttu sulkea pois laadullisten menetelmien soveltamista osana tutkimushanketta. Tarkasteltaessa eri maissa tehtyjä analyyseja kyselyn tuloksista voidaankin huomata, että monissa maissa kvantitatiivista aineistoa analysoitiin myös kontekstualisoimalla. Sen lisäksi, että aineisto analysoitiin tilastollisin menetelmin ja analyysin tulokset esitettiin tunnuslukuina ja kuvioina, niitä pyrittiin myös ymmärtämään yhteiskunnallisen ja historiallisen kontekstin kautta. Lisäksi esimerkiksi Suomessa tehtiin kyselyn tulosten pohjalta jatkohaastatteluja. (Angvik & von Borries 1997, 232; Ahonen 1998.)

Vertaileva kansainvälinen lähestymistapa johti saman lomakkeen käyttöön kaikissa tutkimusmaissa, minkä vuoksi kansalliset analyysit jäivät väistämättä suhteellisen yleiselle tasolle. Tutkimuksen lähtökohtana korostettiin kuitenkin kaksitasoista analyysirakennetta, joka on aina tyypillinen kulttuurien välisille lomaketutkimuksille. Yhtä aikaa tutkitaan ryhmiä erottavia ja yhdistäviä tekijöitä. Lisäksi *Nuoret ja Historia* -tutkimuksen keskeinen elementti oli tekijöiden mukaan sen eksploraatiivinen luonne, koska tutkimus tehtiin ensimmäistä kertaa ja taustalla ei ollut juuri muuta kuin teoreettisia oletuksia. Seurauksena oli hyvin laaja aineisto. Alun perin tavoitteeksi asetettiin tutkimuksen toistaminen 2000-luvun alkupuoliskolla, mutta ainakaan toistaiseksi näin ei ole tapahtunut. (Angvik & von Borries 1997, 43–45, 206–208.)

Historiatietoisuus Suomessa -tutkimus

Seuraavassa esittelen survey-tutkimuksen periaatteiden näkökulmasta, miten *Historiatietoisuus Suomessa* -kysely tehdään. Viitatessani surveyn teon yleisiin periaatteisiin nojaan näkemykseni kirjallisuuden lisäksi professori Seppo Laaksosen survey-metodiikan yleiskurssin materiaaliin (Laaksosen 2007) sekä dosentti Ari Haukkalan ja VTT Hanna Wassin kanssa käytyihin keskusteluihin.

Otos. – *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksen tavoitteena on ensin kerätä laaja kyselyaineisto (noin 1200–1500 vastaajaa), joka on edustava otos Suomessa asuvasta väestöstä. Otannan perusjoukkona on siis Suomessa asuva väestö. Survey-menetelmässä voidaan käyttää erilaisia otantoja, joiden voidaan arvioida lisäävän aineiston edustavuutta ja tulosten kiinnostavuutta. Esimerkiksi jostain tietystä ikäryhmästä voidaan tehdä yliotanta, joka mahdollistaa tilastolliset merkitsevät vertailut kyseisen ryhmän sisällä ilman, että otoksen liian pieni koko muodostuisi ongelmaksi. Tämä saattaisi olla perusteltua *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa tietyssä nuorempien vastaajien ikäryhmissä, jos tavoitteena on tehdä jotain vertailuja 1990-luvulla kerättyyn *Nuoret ja historia* -aineistoon, jonka vastaajat olivat 15-vuotiaita. Historiatietoisuuden voidaan myös olettaa riippuvan Suomen eri maantieteellisten alueiden historiallisista vaiheista, minkä vuoksi tiettyjen alueiden yliotantaa on syytä harkita. Joka tapauksessa aineistoon on tarkoituksenmukaista tehdä alueellinen ositus, jotta vastaajia kertyy Suomen eri osista, ei vain suurilta väestökeskittymäalueilta (lisää osituksesta ks. esim. Alkula ym. 1994, 111).

Kysymysten laadinta ja testaus. – Tutkimuksen kysymysten laadinnassa ja analyyseissä pyritään hyödyntämään *Nuoret ja historia* -tutkimusta ja muissa maissa tehtyjä kansallisia historiatietoisuustutkimuksia esimerkiksi käyttämällä samoja kysymyksiä. Pääosa kysymyksistä on kuitenkin kehitettävä erikseen, koska ne liittyvät Suomen historian ja nyky-yhteiskunnan keskeisiin kysymyksiin. Niinpä olen hahmotellut kaksitasoisen metodin, jonka avulla *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksen survey-kysymysten teemoista ja erillisistä

osioista päätetään.[5] Kyseessä on siis käsitteiden operationalisointi mitattavaan muotoon. Kysymysten teemoilta edellytetään vähintään yhtä seuraavasta kolmesta oletuksesta: (1) aiempi historiatietoisuus-tutkimus, (2) aiemman tutkimuksen valossa määritellyt Suomen historian avainkokemukset tai (3) tämänhetkisen yhteiskunnallisen tutkimuksen ja tiedon perusteella perusteltavissa olevat nyky-yhteiskuntaan liittyvät keskeiset teemat. Kolmannessa oletuksessa tutkijan subjektiivinen valinta luonnollisesti korostuu eniten, koska mukaan otettavien nyky-yhteiskuntaa koskevien teemojen määrä on väistämättä hyvin rajattu suhteessa perusteltavissa oleviin teemoihin. Teemojen valinnan jälkeen rakennetaan teemojen sisällä yksittäiset osiot viisikohtaisen metodin avulla, jolla arvioidaan kysymysten yleistä mielekkyyttä, ymmärrettävyyttä ja relevanttiutta sekä sopivuutta väestötasoi- seen kyselytutkimukseen. Lisäksi pitää arvioida, mittaako kukin osio yhtä asiaa ja kuuluuko mitattava osio tutkimuskohteen eli historiatietoisuuden ulottuvuuksiin. (Ks. esim. Vehkalahti 2008, 19–23.)

Operationalisointiprosessiin liittyvät kahden tason perustelut voidaan ryhmitellä seuraavasti (jokaisen lomakkeen kysymyksen tulee sisältää ryhmien 1 ja 2 perustelut):

1. Teemat (täytyy toteutua joko a, b tai c)

a. Aiempi kansainvälinen tutkimus tai siitä johdettu lisäkysymys

b. Suomalainen sukupolvi- ja avainkokemustutkimus, jonka perusteella voidaan valita teemoja/alakäsitteitä (Ahonen 1998; Soikkanen & Vares 1998; Roos 1988; Karisto (toim.) 2005; Hoikkala, Purhonen & Roos 2002; Hoikkala, Purhonen & Roos (toim.) 2008)

c. Nyky-yhteiskuntaa koskevan tutkimuksen valossa perusteltavat teemat

2. Yksittäiset kohdat (täytyy toteutua a tai b ja lisäksi c, d, e ja f)

a. Aiemmista kyselyistä poimittu osio, joka mahdollisesti uudelleen muotoiltu, jotta validi suomalaisessa koko väestölle suunnatussa kyselytutkimuksessa TAI

b. Teemojen valinnan myötä tutkimuksesta johdetut osiot tai 2a-kysymyksiin lisätyt vaihtoehdot, jotka tutkimuksen suomalaisuus perustelee.

c. Nuoret ja historia -tutkimuksen mallin mukaan harkinta todennäköisistä/uskottavista ulottuvuuksista, elementeistä, käsitteistä, historiatietoisuuden "osista" ja tutkimusalueen teoreettisesta rakenteesta tutkimuskirjallisuuden pohjalta ja tutkimusryhmän piirissä käydyt tieteellisen debatin avulla

d. Kysymysten testaus edustavalla tai harkinnanvaraisella otoksella, jolla testataan vastaajien ymmärrystä, hyväksyntää ja reaktiota

e. Testiotoksen tuloksien tarkastaminen tilastollisella analyysillä, jossa tarkastellaan aineiston täydellisyyttä, laatua, varianssia ja luotettavuustasoja. Alustavia löydöksiä pyritään samalla tulkitsemaan hermeneuttisesti

f. Jatkuva akateeminen keskustelu kysymysten sopivuudesta, muotoilusta ja yleisestä teoreettisesta relevanssista, kun osioita kehitetään ja viimeistellään

Keskeistä tälle kaksitasoiselle kysymysten rakennusvaiheelle on kyselyn testaaminen ja luonnosversioiden läpikäyminen sekä historian tutkijoiden ja -opiskelijoiden että erilaisten vastaajaryhmien kanssa. Huomionarvoista on, että esimerkiksi Australiassa tehdyssä historiatietoisuustutkimuksessa ei kysytty mitään erityisesti Australiaan ja sen historiaan liittyvää, vaan käytettiin amerikkalaisten vastaavaa tutkimusta varten tekemää lomaketta, koska se oli läpikäynyt kattavan valmistelu- ja testausprosessin. (Hamilton & Ashton 2003, 5–30, 32.) Tällä perusteella *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista

käyttää mahdollisimman laajasti hyödyksi aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja rajata ennen käyttämättömät erillistestausta edellyttävät kysymykset Suomeen liittyviin ominaispiirteisiin ja historiallisiin tapahtumiin.

Samalla on syytä pohtia osioiden validius suomalaisessa kulttuurisessa kontekstissa. (Vehkalahti 2008, 12.) Lomakkeen testaus viimeistellään Historiatietoisuus Suomessa -tutkimuksessa 200–300 vastaajan pilottitutkimuksella ennen varsinaisen aineiston keräämistä.

Muita metodisia kysymyksiä. – Paitsi itse kysymykset, lomakkeen suunnitteluvaiheessa korostuvat kysymysten määrä, kysymysjärjestys sekä kysymyspatteristojen tarpeellisuus. *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa kysymysten määrästä on muodostumassa ehkä kaikkein suurin haaste, koska aineiston keräämisen kalleuden ja pioneeriluonteen huomioon on perusteltua pyrkiä keräämään mahdollisimman kattava ja monipuolinen aineisto. Mukaan on haluttu sekä angloamerikkalaisissa kansallisissa kyselyissä painottuneita historiallisen tiedon muotoon liittyviä kysymyksiä että erityisiin Suomen historian ja nyky-yhteiskunnan teemoihin painottuvia kysymyksiä.

Näin luonnosvaiheen kyselyversio on sisältänyt pitkän teemaluettelon ja jopa satoja osioita. Silti jokainen tutkimukseen liittynyt seminaari tai keskustelu on tuonut esiin historiatietoisuuden ulottuvuuksia, jotka puuttuvat lomakkeesta. Kysymysjärjestys vaikuttaa vastaamiseen, mikä sekin on historiaan liittyviä näkemyksiä tutkittaessa vaikeasti etukäteen arvioitava vaikutusulottuvuus (ks. esim. Selkälä 2008, 121). Kysymyspatteristot eli samaa aihepiiriä käsittelevien kysymysten joukot ovat toivottavia, koska suurin osa kysymyksistä käsittelee subjektiivisia näkökohtia eli asenteita, mielipiteitä ja arvioita.

Yksi lomaketutkimuksen keskeinen valinta koskee käytettäviä vastauskaaloja. *Nuoret ja historia* -tutkimuksessa käytettiin pääsääntöisesti 5-portaista Likertin asteikkoa, kun taas esimerkiksi amerikkalainen historiatietoisuus-tutkimus nojasi 1–10 asteikkoon, jota voidaan kuitenkin pitää varsin ongelmallisena, koska sen keskikohdaksi mielletään virheellisesti 5. Parempi asteikko siis olisi 0–10, jota on käytetty esimerkiksi *European Social Survey* -kyselyssä. *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksen asteikoksi olen testivastaajien perusteella valinnut pääsääntöisesti 1–5, koska ihmiset ovat siihen tottuneita. Se taas nopeuttaa vastaamista, minkä tärkeys korostuu kyselyn pituuden vuoksi. (Ks. Vehkalahti 2008, 34–38.)

Yleisesti lomakerakenteessa hyväksi on havaittu makrotasosta mikrotasolle eteneminen. Historiatietoisuutta tutkittaessa tätä voidaan soveltaa niin, että ensin kysytään yleiseen historian merkitykseen, harrastamiseen ja lähteisiin liittyviä kysymyksiä ja vasta sitten tiettyihin historiallisiin teemoihin liittyviä kysymyksiä. Vaikka esimerkiksi Ari Haukkala on esittänyt, että vastaajille on parempi olla antamatta ”en tiedä” tai ”en osaa sanoa” -vastausvaihtoehtoja, historiatietoisuuteen liittyvissä kysymyksissä on väistämättä luonteeltaan myös sellaisia kysymyksiä, joissa vastaajan on saatava todeta, ettei tiedä asiaa. Kimmo Vehkalahti (2008, 35–37) on korostanut ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon pohtimista erillisenä kohtana viisiportaisen asteikon keskikohdan sijaan. Toisinaanhan ”en osaa sanoa” saattaa viitata myös vastaushaluttomuuteen.

Kyselymenetelmän mielekkyyden kannalta vastauksista on tarkoituksenmukaista saada kunnan jakaumia. Siksi kysymysten on oltava riittävän provokatiivisia, jotta eroja vastaajien välille syntyy. Jos esimerkiksi 90 prosenttia vastaa samoin, voidaan päätellä, että on kysytty väärin tai huonosti. Tällaiset kysymykset pyritään eliminoimaan tai muotoilemaan uudelleen testausvaiheessa. Varsinaisen aineiston ohella kyselyyn liittyy metadataa, paradataa ja taustadataa. Metadata kuvaa kaikki datan keruuvaiheet (lomakkeen suunnittelu, testaukset, otanta, aineiston muokkaus jne.), muuttujien nimeämis- ja koodauskäytännöt ja

kaiken mahdollisen, joka selittää ja kuvaa itse dataa. Paradata taas antaa tietoa aineiston keruuprosessista. Taustadata kuvaa kontekstia, jossa data on kerätty. Historiatietoisuus Suomessa tutkimuksessa taustadataksi kirjataan esimerkiksi aineiston keruuajana [6] tai välittömästi sitä ennen olleet yhteiskunnalliset tapahtumat ja keskustelut, joiden voidaan ajatella vaikuttaneen dataan. (Laaksonen 2007.) Esimerkiksi kelpaisi vaikkapa vuonna 2008 käyty laaja julkinen keskustelu vuoden 1918 tapahtumista, syyskuussa 2008 julkaistu kirja suomalaisten osallisuudesta sotavankien teloituksiin Lapin sodassa tai merkittävän historiallisen kirjan tai näytelmän julkaisu.

Survey-aineiston analyysi riippuu esimerkiksi siitä, kerätäänkö niin kutsuttua pioneeri-aineistoa vai esimerkiksi aikasarjaa. Jälkimmäisessä tapauksessa kyselyn tuloksia verrataan aiempaan vastaavaan kyselyyn. Pioneeriaineistolla tarkoitetaan kyselyä ja kysymyksiä, jotka tehdään ensimmäistä kertaa. Pioneeritason ollessa korkea niin kuin *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa, analyysi voidaan aloittaa eksploratiivisella faktorianalysillä, jonka perusteella nähdään, mitkä muuttujat latautuvat keskenään, koska etukäteen ei voida ennustaa, miten ihmiset vastaavat. Faktoroinnin jälkeen voidaan miettiä mahdollisia summamuuttujia. (Ks. esim. Vehkalahti 2008, 93–99.)

Survey mahdollisuudet ja rajat historiatietoisuuden tutkimisessa

Lopuksi käyn läpi surveyn mahdollisuuksia ja rajoja sekä esitän joitain muita esiin tulleita pohdintoja siitä, kuinka hyvin kyselymenetelmä sopii historiatietoisuuden tutkimisen menetelmäksi.

Suomen kontekstissa korostuu aiemmissä tutkimuksissa todettu kansallisen suuren kerptomuksen ja etnisyydelle ja jopa ”itäpelolle” rakentuvan identiteetin voimakkuus suomalaisten nuorten keskuudessa (Ahonen 1998, Suutarinen 2001). Tämän valossa tuntuu paitsi mielenkiintoiselta myös perustellulta pyrkiä tutkimaan historiatietoisuutta Suomessa laajemmin ja kaikki väestöryhmät huomioiden. Nimenomaan survey-menetelmä mahdollistaa aineiston keräämisen tehokkaasti ja taloudellisesti laajoilta joukoilta. Tähän liittyy kyselymenetelmän vahvuus. Se pystyy ottamaan mukaan kaikki Suomessa asuvat ja kartoittamaan näin yleisellä tasolla historiatietoisuuden rakenteita ja ulottuvuuksia ja tekemään niistä johtopäätöksiä (Ks. esim. Alkula ym. 1994, 22). Lisäksi osassa kysymyksiä mahdollistuvat kansainväliset vertailut muissa maissa kerättyjen samoja kysymyksiä sisältäneiden aineistojen kanssa.

Oma aiempi kokemukseni survey-menetelmän käytöstä historiatietoisuutta tutkittaessa liittyy *Nuoret ja Historia* -tutkimuksen Bosnia-Hertsegovinassa tehtyyn osatutkimukseen. Siinä korostui nimenomaan tilastollisia menetelmiä käyttäen yleisellä tasolla tehtyjen johtopäätösten ja kansainvälisen vertailun tärkeys. Näillä oli erityisesti merkitystä, kun käsiteltiin poliittisesti arkoja ja vaikeita asioita. Kyselyn tuloksia on vaikeampi kyseenalaistaa kuin esimerkiksi muutamaan haastatteluun pohjaavaa samoihin tuloksiin päätyvää tutkimusta. On mahdollista, että myös *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimus tuottaa tietoa, joka on poliittisesti epäkorrektia ja saattaa siten korostaa kyselymenetelmän etuja siinä, että se tuottaa yleisen tason vertailtavaa tietoa. (Ks. Torsti 2003, 59.)

Ylipäänsä survey-tutkimuksen vahvuus on nimenomaan se, että yleistäminen perusjoukkoon, tässä tapauksessa Suomen väestöön, on mahdollista. Esimerkiksi dosentti Jukka Kortti on esittänyt kritiikkiä suomalaisia sukupolvi-tutkimuksia ja avainkokemus-analyysyjä kohtaan sillä perusteella, että ne yleistävät eliittitutkimukset koko ikäluokkaa koskeviksi. [7] Kortti viittaa tässä tavallisesti käytettyihin elämäkerta-aineistoihin ja vastaaviin. Kortin kritiikki resonoi amerikkalaisten historiatietoisuus-tutkijoiden näkemysten kanssa. Kuten

artikkelin alussa totesin, he totesivat historiatietoisuus-kyselyn yhdeksi peruslähtökohdaksi, että aiemmin oli paljon tutkittu amerikkalaisten tietämättömyyttä, mutta kukaan ei ollut selvittänyt, miten amerikkalaiset menneisyyttä ymmärsivät. Tutkimuksen päävastaavat Roy Rosenzweig ja David Thelen korostivat, kuinka julkiseen historiatietoisuuteen ja historialliseen muistiin liittyvä tutkimus on selvittänyt erilaisia menneisyyden esityksiä oppikirjoissa, museoissa ja elokuvissa. He huomasivat kuitenkin historiatietoisuuskyselyä kehittäessään joutuvansa spekuloidaan sitä, mitä ihmiset noilla lähteillä tekivät. (Rosenzweig & Thelen 1998, 3–4.)

Surveyssa on menetelmänä myös rajansa, joihin viittasin jo artikkelin alussa käsitellessäni survey-menetelmän historiaa. Historiatietoisuutta kartoitettaessa monet tutkijalle kiinnostavat kysymykset joudutaan väistämättä jättämään pois liian moniselitteisinä, jotta kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymykset suurin piirtein samoin. Rastimuotoinen lomakevastaus ei myöskään perustele, miksi ihmiset ajattelevat niin kuin rastillaan ilmoittavat. Tätä ongelmaa tai rajoitetta pyritään *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa hallitsemaan kahdella menetelmällä. Ensinnäkin vastaajilta kysytään jonkin verran myös niin sanottuja avoimia kysymyksiä, joihin he saavat vapaasti kirjata oman vastauksensa. Lisäksi tehdään jatkohaastatteluja, joiden vastaajat poimitaan kyselyyn vastanneiden joukosta. Näin pyritään selvittämään sitä, mitä vastaajat ovat tarkoittaneet valitessaan eri vaihtoehtoja. (Ks. Selkälä 2008, 119.) Itse kyselyyn liitetään myös johdantoja, sanojen määritelmiä ja muuta testausvaiheessa esiin tulevaa selventävää tietoa, jolla pyritään varmistamaan, että vastaajat ymmärtävät kysymykset samalla tavalla.

Yhtenä kyselytutkimuksen ongelmana ja rajana on mainittu tutkimustilanteessa syntyvien merkityksellistämisen prosessien riittämätön huomiointi (esim. Selkälä 2008, 123). Tätä ongelmaa on mahdotonta kokonaan poistaa, mutta siihen vaikuttavat osaltaan myös edellä mainitut kyselyn sisäiset johdannot ja määrittelyt, jotka ohjaavat vastaajien ajattelua. Lisäksi *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksen kehitysvaiheessa tehtiin noin 20 vastaajan kanssa laadullinen haastattelututkimus, jossa heiltä pyydettiin kommentteja kyselyn vastaamisprosessiin sekä kysymysten ymmärrettävyyteen ja loogisuuteen.

Lomaketutkimusten ongelmiksi ovat viime vuosina nousseet enenevässä määrin vastauskato ja otannan puutteellisuus.[8] Jälkimmäinen ongelma voidaan eliminoida yhteistyöllä tilastotieteilijöiden kanssa, mutta vastauskatoon on mahdollista vaikuttaa vain rajallisesti. 50 prosentin vastausosuutta on Tilastokeskuksen kokemuksiin perustuvan arvion mukaan pidettävä hyväksyttävänä, vaikka esimerkiksi European Social Survey edellyttää peräti 70 prosentin vastausosaa (Ks. ESS 2009). Jatkuvasti lisääntyvä vastauskato liittyynee moniin tekijöihin, joista ehkä tärkein on pääasiassa kaupallisten kyselyjen jatkuva lisääntyminen. Vastauskatoa pyritään *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimuksessa eliminoidaan hyvällä saatekirjeellä ja tutkimusesitteellä, julkisuuskampanjalla sekä yhdessä aineiston keruuorganisaation kanssa tehtävillä vastausmuistutuksilla. (Aineistokadosta Ks. Alkula ym. 1994, 67; lomakkeen laatimisesta ja sen vaikutuksesta vastauskatoon Vehkalahti 2008, 47–48.)

Yksi survey-menetelmän rajoite on myös sen kalleus. Tavoiteltu 1200–1500 nettovastaajan aineisto edellyttää noin 3000 vastaajan otosta ja monessa tapauksessa useita postituksia ja muistutussoittoja. Kyselyn jälkeen aineisto täytyy koodata ja käsitellä tilastollisesti, mikä myös edellyttää erityislaitteita ja ohjelmistoja. Alkula ym. ovat todenneet, kuinka otoskoon määrääminen on aina kaupankäyntiä tulosten tarkkuuden ja vaadittavien resursien välillä. Jo edellä on käsitelty kysymyksien laatimisen haasteita ja rajoituksia ja sitä, kuinka paljon kysymyksen muoto ja esimerkiksi esittämisjärjestys voivat vaikuttaa vastauksiin. Kansallisen tason historiatietoisuus -survey vaikuttaisi kuitenkin paljon vähem-

män metodillisesti ongelmalliselta kuin monikansalliset tutkimukset, joissa ongelmiksi muodostuvat kysymysten käännökset, kulttuurisidonnaiset merkitykset, aineiston keruun yhdenmukaisuus ja niin edelleen. (Lisää tästä voi lukea esimerkiksi teoksista Angvik & von Borries 1997, 233 ja Laaksonen 2007, 20–21.)

Historiatietoisuus Suomessa -tutkimukselle surveyn teemojen valinta asettaa paitsi rajaamisen haasteen, myös kysymyksen siitä, syllistyykö tutkimus osaltaan historiaan liittyvien myyttien vahvistamiseen, kun se valitsee aiemman tutkimuksen perusteella keskeisiä historiallisia kysymyksiä ja ajanjaksoja. Vastaus tähän on väistämättä kyllä, mutta itsestään selvä vastakysymys kuuluu, että onko muita vaihtoehtoja. Esittäisinkin, että olennaista on se, millaisia kysymyksiä valittujen myyttisten teemojen sisällä kysytään. Vastaajille pitää siis antaa mahdollisuus kyseenalaistaa historiallisten myyttien merkitys.

Yksi kyselymenetelmän vahvuus liittyy mahdollisuuteen tehdä seurantatutkimuksia tulevaisuudessa. Samaa lomaketta tai laajennettua tai supistettua lomaketta käyttäen on mahdollista tutkia historiatietoisuudessa mahdollisesti tapahtuvaa muutosta. Tätä eivät muut menetelmät samalla tavalla mahdollista. Kyseessä on ikään kuin kulttuurien välinen vertailu yhteiskunnan eri historiallisten aikojen välillä. Erityisesti Sirkka Ahosen korostama edellä mainittu historiatietoisuuteen liitetty prosessimaisuus ja dynaamisuus korostavat survey-menetelmän sopivuutta siinä mielessä, että se mahdollistaa vertailevat seurantatutkimukset. Käsitys suomalaisten historiatietoisuuden ulottuvuuksista avannee uusia tutkimuskysymyksiä ja jopa tutkimustarpeita maassamme tehtävälle akateemiselle historian tutkimukselle. Tässä voidaan huomata vastaavan amerikkalaistutkimuksen syntyhistoria. Koko projekti alkoi Indiana Humanities Councilin ohjelma-asiantuntijan kysymyksestä miten yliopistojen historian tutkijat pääsisivät paremmin yhteyteen suuren yleisön kanssa. Tämä kysymys johti historioitsijoiden kokoontumiseen, jonka tuloksena koko laaja tutkimushanke sai alkunsa. (Rosenzweig & Thelen 1998, 1.)

Viitteet:

[1] Keskeisimmät historiatietoisuuden käsitettä kehittäneet teoreetikot lienevät Reinhard Koselleck ja hänen oppilaansa Jörn Rusen. Katso Koselleck 1979; Rusen 1983; Rusen 1986; Rusen 1989; Rusen 1994. Useat saksalaiset tutkijat pyrkivät määrittelemään historiatietoisuutta 1980-luvulla osana yleistä keskustelua historian teoriasta. Katso esimerkiksi Pandel 1988; Remus 1988; Jeismann 1988.

[2] Katso esimerkiksi kokoelma esitelmistä Historia tieteen kongressin didaktiikka-osiossa 2000 Pellens ym. (toim.) 2001. Kattava artikkelikokoelma, joka käsittelee historiatietoisuutta teoreettisella tasolla on myös Seixas (toim.) 2004. Eurooppalaisesta näkökulmasta ks. Macdonald (toim.) 2000.

[3] Katso loppuviite 1. Katso myös Ahonen 1998 ja Torsti 2003.

[4] Nuoret ja historia -tutkimuksen pääjulkaisussa tosin korostetaan, kuinka hankkeessa ei lopulta noudatettu mitään yhtä historiatietoisuusteoriaa, vaan itse lomakkeesta tuli tutkimuksen edustaman teorian ilmentymä (Angvik & von Borries 1997, A36).

[5] Tämän tätä tutkimusta varten kehitetyn menetelmän lisäksi sovellan lisäksi yleisiä periaatteita, jotka liittyvät lomakkeen laadintaan. Professori Seppo Laaksonen on laatinut seitsemän peruskysymyksen listan: 1. Vastaako kysymys haluttuun tutkimusongelmaan? 2. Tuottaako kysymys hyödyllistä informaatiota kokonaisuutena, ottaen siis huomioon muut kysymykset ja analyysitarpeet? 3. Mahtavatko vastaajat ymmärtää kysymyksen siten kuin on tarkoitettu? 4. Onko vastaajilla riittävästi tietoa vastataksaan kysymykseen? 5. Ovatko vastaajat halukkaita vastaamaan annettuun kysymykseen? 6. Pitäisikö kysymys olla esitetty kaikil-

le vai osalle kohdejoukkoa? 7. Onko olemassa muuta tietoa, joka auttaisi analysoimaan kysymykseen annettuja vastauksia (siis myös kysymyksen luotettavuutta)? (Laaksonen 2007, 13.)

[6] Esimerkiksi European Social Surveyssa taustadataan kirjattiin kolme kuukautta ennen aineiston keruuta ollut jakso.

[7] Sukupolvet historia -seminaari, Turun yliopiston poliittisen historian laitos, 18.9.2008.

[8] Analyyttisen ajattelun mestari. Professori Seppo Laaksosen haastattelu. Valtiotieteilijä 1/2008, 13.

Kirjallisuus

Ahonen, Sirkka 1998. Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Alasuutari, Pertti 1999 [1993]. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo ja Ylöstalo, Pekka 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.

Analyttisen ajattelun mestari. Professori Seppo Laaksosen haastattelu. Valtiotieteilijä 1/2008, 12–15.

Angvik, Magne & von Borries, Bodo (toim.) 1997. Youth and History, A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents. Volumes A and B. Hamburg: Körber-Stiftung.

Creswell, John W 1998. Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions. Thousand Oaks (California): Sage.

De Vaus, D.A. 1996 [1985]. Surveys in Social Research. Fourth edition. London: UCL Press.

ESS 2009. European Social Survey. [www-lähde], < <http://www.europeansocialsurvey.org/> > (Luettu 22.01.2009).

Hamilton, Paula & Ashton, Paul (eds.) 2003. Australian and the Past: A National Survey. Australian Cultural History: University of Queensland.

Hamilton, Paula & Ashton, Paul 2003. At Home with the Past: Initial Findings from the Survey. Teoksessa Hamilton, Paula & Ashton, Paul (toim.) Australian and the Past: A National Survey. Australian Cultural History: University of Queensland. 5–30.

Hoikkala, Tommi; Purhonen Semi & Roos, J. P. 2002. The baby boomers, life's turning points, and generational consciousness. Teoksessa Edmunds, June & Turner, Bryan S. (eds) Generational Consciousness, Narrative and Politics. Lanham (MD): Rowman & Littlefield, 145-164.

Iggers, Georg G. 1997. Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge. Hanover: University Press of New England.

Jeismann, Karl-Ernst 1988. Geschichtsbewusstsein als zentrale Kategorie der Geschichtsdidaktik. Teoksessa Schneider, Gerhard (Hrsg.), Geschichtsbewusstsein und historisch-politisches Lernen. Pfaffenweiler: Centaurus, 1–24.

Kansteiner, Wulf 2002. Finding meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies. History and Theory (41), 179–197.

Karisto, Antti (toim.) 2005. Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.

Koselleck, Reinhart 1979. Vergangene Zukunft: zur Semantik geschichtlicher Zeiten.

- Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Laaksonen, Seppo. Survey-metodiikan yleiskurssi. Helsingin yliopisto, kevät 2007. Sivut 1–149. Kirjoittajan hallussa.
- Lehto, Anna-Maija 1998. Laattaa surveytutkimukseen. Teoksessa: Paananen, Juntto & Sauli (toim.) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 207–232.
- Macdonald, Sharon (toim.) 2000: Approaches to European Historical Consciousness. Reflections and Provocations. Eustory Series Shaping European History Volume No. I. Hamburg: Körber-Stiftung.
- Pandel, Hans-Jürgen 1988. Geschichtsbewusstsein in Öffentlichkeit und Schule. Eihführung. Teoksessa Schneider, Gerhard (toim.). Geschichtsbewusstsein und historisch-politisches Lernen. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 97–100.
- Pellens, Karl, Behre, Göran, Erdmann, Elisabeth, Meier, Frank and Popp, Susanne (eds.) 2001. Historical Consciousness and History Teaching in a Globalizing Society. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2008. Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus.
- Remus, Klaus 1988. Nationalbewusstsein und Geschichtsbewusstsein. Eine empirische Untersuchung. Teoksessa Schneider, Gerhard (Hrsg), Geschichtsbewusstsein und historisch-politisches Lernen. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 101–111.
- Roos, Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Karisto.
- Rosenzweig, Roy & Thelen, David 1998. Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life. New York: Columbia University Press.
- Rüsen, Jörn 1983. Historische Vernunft. Grundzüge der Historik I: Die Grundlage der Geschichtswissenschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rüsen, Jörn 1986. Rekonstruktion der Vergangenheit. Grundzüge einer Historik II: Die Prinzipien der historischen Forschung. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rüsen, Jörn 1989. Lebendige Geschichte. Grundzüge der Historik III: Formen und Funktionen des historischen Wissens. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rüsen, Jörn 1994. Historische Orientierung: über die Arbeit des Geschichtsbewusstseins, sich in der Zeit zurechtzufinden. Köln: Böhlau.
- Seixas, Peter (ed.) 2004. Theorizing Historical Consciousness. Toronto: University of Toronto Press.
- Selkälä, Arto. 2008. Lomaketutkimuksen haasteet ja verkkolomakkeiden mahdollisuudet niihin vastaamisessa. Sosiologia 45 (2), 119–134.
- Soikkanen, Timo & Vares, Vesa 1998. Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa. Historiallinen aikakauskirja 1/1998, 37–53.
- Suutarinen, Sakari 2001. Nuoret ja Suomen kansallisen suurkertomuksen omaksuminen. Teoksessa Bäckman Johan (toim.), Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia. Helsinki: WSOY.
- Torsti, Pilvi. 2003. Divergent Stories, Convergent Attitudes. Study on the Presence of History, History Textbooks and the Thinking of Youth in post-War Bosnia and Herzegovina. Helsinki: Taifuuni.
- Töttö, Pertti 2000. Pirullisen positivismin paluu: laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino.
- Van den Berg, Marko 2007. Yksi historia monimutkaistuvassa maailmassa. Historian olemus ja historian suuret kertomukset luokanopettajaopiskelijoiden historiatietoisuudessa.

Valkolakin hohde

Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.

Pilvi Torsti on valtiotieteiden tohtori, joka vetää Historiatietoisuus Suomessa -tutkimusprojektia Helsingin yliopiston tutkijatohtorina.